

Г. Т. Чехович,
к. е. н., доцент кафедри " Менеджмент організацій"
ПВНЗ " Херсонський економічно-правовий інститут"

АДАПТИВНИЙ ПІДХІД ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ В СИСТЕМІ ІНСТИТУЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

G. Chekhovych,
k. e. n., dotsent kafedry "Menedzhment orhanizatsij" PVNZ "Khersons'kyj ekonomichno-pravovyj instytut"

AN ADAPTIVE APPROACH TO THE IMPLEMENTATION OF THE POLICY OF ECONOMIC SECURITY
OF THE REGION IN THE SYSTEM OF INSTITUTIONAL REGULATION

Статтю присвячено дослідження політики економічної безпеки регіону в системі інституційного регулювання. Дослідженню факторів, що визначають формування методики оцінки економічної безпеки країни. Оцінки параметрів, критеріїв і індикаторів, що визначають граничні значення функціонування економічної системи.

The article is devoted to the study of the policy of economic security of the region in the system of institutional regulation. The analysis of the factors determining the formation of methods of assessing the economic security of the country. Estimates of parameters, criteria and indicators for determining the limits of functioning of economic system.

---

*Ключові слова: економічна безпека, інформаційна безпека, безпека країни.
Key words: economic security, information security, security of the country.*

ВСТУП

Досить розповсюдженим є думка про те, що сутність економічної безпеки реалізується в системі критеріїв і показників. Критерій економічної безпеки — оцінка стану економіки з погляду найважливіших процесів, що відображають сутність економічної безпеки. Критеріальна оцінка безпеки містить у собі оцінки: ресурсного потенціалу й можливостей його розвитку; рівня ефективності використання ресурсів, капіталу й праці і його відповідності рівню розвинених країн, а також рівню, при якому загрози внутрішнього й зовнішнього характеру зводяться до мінімуму; конкурентоспроможності економіки; цілісності території й економічного простору; суверенітету, незалежності й можливості протистояння зовнішнім загрозам; соціальної стабільності й умов запобігання й дозволу соціальних конфліктів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемами дослідження систем оцінки економічної безпеки з погляду національних інтересів і загроз національної безпеки займалися І.С. Пірожкова, Я.А. Жаліло, С.Ю. Глазьєва, А. Ілларіонова, В.А. Предборським та ін.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Основною метою статті є розробка матрично-графічна моделі розрахунку оцінки економічної безпеки країни.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У цей час існує безліч різноманітних підходів і методів оцінки економічної безпеки країни, заснованих на різному розумінні сутності даного поняття.

Необхідно помітити, що методика оцінки економічної безпеки в цілому, і економічної безпеки країни, зокрема, розробляється в рамках концепції, поділюваної автором, або визнаної в рамках заданого теоретичного напрямку. У свою чергу, концепція економічної безпеки ґрунтується на закономірностях про існування й розвиток керованого об'єкта, у цьому випадку — національної економіки. Крім того, маючи вистави про закономірності функціонування керованого об'єкта й концепцію економічної безпеки, що враховує їх, кожний дослідник вибирає ті або інші критерії оцінки в рамках власного світогляду, або системи цінностей, вважаючи той або інший аспект керованого об'єкта більш значимим, чому інші. Проблема в тому, що будь-яка кризова ситуація, у якій активується система керування безпекою, ставить проблему ранжирування частин і аспектів керованого об'єкта, з метою виділення найбільш значимих пріоритетних, які вимагають першочергового збереження, і тих, якими можна пожертвувати. Виходячи з даних пріоритетів формуються як системи артеріальної оцінки безпеки, так і граничні значення обраних показників (рис. 1).

У системі показників — індикаторів економічної безпеки країни деякі автори виділяють: рівень і якість життя; темпи інфляції; норму безробіття; економічний ріст; дефіцит бюджету; державний борг; рівень інтеграції у світову економіку; стан золотовалютних резервів; діяльність тіньової економіки.

Методики, засновані на визначенні граничних значень. Економічна безпека особистості, підприємства, регіону, країни має єдину по методології систему оцінки її досягнення і єдині параметри: поріг сприйнятливості, поріг уразливості, поріг руйнування, стан спокою (рис. 2).

Залежно від рівня ці параметри відрізняються тільки масштабами вимірів, а також деякою специфікою, властивою тому або іншому рівню.

Різниця в масштабах відображається в тому, що кожний рівень економічної безпеки має відповідний рівень у Системі критичних обмежень. Система критичних обмежень (СКО) визначає можливість існування систем. Вона поєднує в собі критичні обмеження окремих напрямків економічних загроз і критичні обмеження економічної безпеки.

Стан економічної безпеки оцінюється переліком параметрів, критеріїв і індикаторів, що визначають граничні значення функціонування економічної системи. Як свідчить досвід багатьох закордонних країн, за межами цих значень система втрачає здатність до динамічного саморозвитку й конкурентоспроможність на внутрішньому й зовнішньому ринках, стає об'єктом експансії інонаціональних і транснаціональних монополій, у ній підсилюється корупція й криміналітет.

Види економічної безпеки визначаються залежно від сфер і галузей економічної діяльності й відповідних ринків. У реальному секторі економіки мова йде в першу чергу про виробничо-технологічну, промислову безпеку. Однак цими сферами не вичерпується вся проблематика цього виду. Одночасно необхідно розглядати, у чиїх інтересах відбувається розподіл і перерозподіл національного багатства країни, проводиться приватизація державної власності, деіндустріалізація економіки; як використовуються експортний потенціал і ринки усередині країни під напором дешевого імпорту.

Енергетичні проблеми сучасної економіки вимагають виділення в самостійний

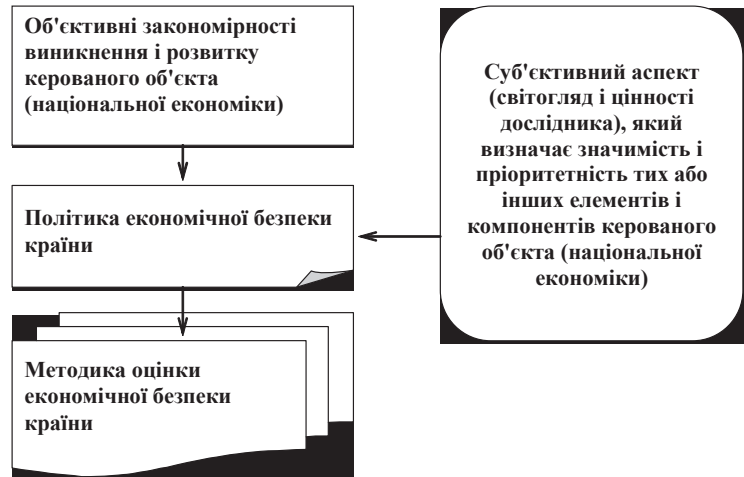

Рис. 1. Фактори, що визначають формування методики оцінки економічної безпеки країни

вид енергетичної безпеки. Це зв'язане як з обмеженістю й дорожнечою джерел енергії, так і з конкурентною боротьбою за контроль над цими ресурсами між підприємствами-виробниками енергоносіїв і енергетичними мережами. Сьогодні енергетична політика у всіх регіонах миру глобалізується та перетворюється в один з головних об'єктів геополітичного й геоекономічного планування.

Інфляційна безпека виражається в росту цін. Але вона, як правило, пов'язана із загальною збалансованістю фінансових потоків і рівновагою в економіці. Зростання цін може відображати кон'юнктуру на фінансових ринках, ринках валюти, стан бюджетного, торговельного й платіжного балансів країни. Тому загальний інфляційний потенціал економіки, що складається в результаті всієї сукупності факторів, часто говорить про фінансову безпеку взагалі, приватними проявами якої і є інфляційна, валютна й інші підвиди, пов'язані з бюджетом, банками, ринками цінних паперів.

Самостійний вид формує зовнішньоекономічна безпека, обумовлена взаємодією національної й світової економік, внутрішніх і зовнішніх ринків. Вона проявляється в конкурентоспроможності вітчизняних експортерів, внутрішніх виробників, економіки в цілому, відображається в показниках зовнішньої торгівлі в структурі ВВП; у результатах річних платіжних і торговельних балансів; у динаміку й структурі зовнішньоторговельного обігу.

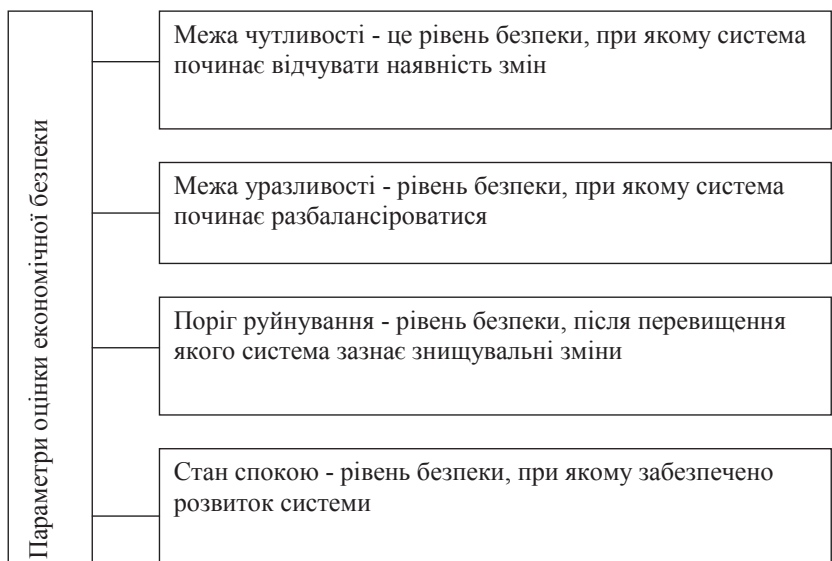

Рис. 2. Параметри оцінки економічної безпеки

Зростаючу роль у сучасній економіці відіграє інтелектуальна безпека. Забезпечення безпеки в цій області повинне досягатися з допомогою патентного захисту, митного регулювання. Ще один вид економічної безпеки — інформаційна безпека, особлива роль інформації й інформаційних технологій в організації сучасних ринків, бізнесу [3].

Найбільше ефективно результати функціонування економіки оцінюються трьома загальними економічними критеріями: інфляцією, економічним ростом (спадом), безробіттям. На базі цих критеріїв розраховуються показники темпів інфляції, економічного росту (спаду), рівня безробіття. Це вихідні параметри, на основі яких з різним ступенем деталізації й обліку різноманітних факторів макроекономічної динаміки можна розгорнути досить представницьку систему показників. Доцільно використовувати й такі індикатори, як процентні ставки, дані найважливіших балансів (держбюджету, торговельного, платіжного), величина внутрішнього держборгу, зовнішня заборгованість.

Стан системи відслідковується по коливаннях фактичного ВВП у порівнянні з потенційним (умовно обумовленим як обсяг виробництва при повній зайнятості). На короткострокових об'єктах також аналізуються інфляція, безробіття, бюджет, банкрутство, коливання продажів. Зокрема,

при оцінці динаміки ВВП використовується такий показник, як "розрив ВВП" — різниця між потенційним і фактичним випусками у відсотках, що дозволяє фіксувати небезпечні значення "перегріву" або спаду в економіці.

Світова практика й вітчизняний досвід дають можливість визначити орієнтири відносно порогів економічної безпеки в області інфляції, фінансів, проведення, безробіття. Так, нормальним режимом економічного росту для країн з розвинутою ринковою економікою вважається темп приросту в 2—4% у рік.

У періоди якісних трансформацій і радикальних економічних реформ припустимими вважаються або мінімальні, на рівні 0,5—1,5%, прирости реального ВВП; або невеликі, нетривалі спади, що не перевищують 2—3 року.

Відомі й так звані критичні траєкторії розвитку, пов'язані з великими соціально-економічними й політичними потрясіннями, тривалими й руйнівними кризами в економіці. Наприклад, у результаті революції й цивільної війни в Росії післявоєнне проведення склало всього 15% довоєнного рівня (по базі 1913 р.). Спад в 50% ВВП вважається граничним, за яким руйнування здобувають необоротний характер, тобто починається деіндустріалізація країни.

При розрахунках показників природного рівня зайнятості граничне значення коливається по країнах і окремим періодам. В 90-і рр. у США воно становило приблизно 6,5—7%. У періоди кардинальних економічних зрушень безробіття може досягати 15—20%, але такий рівень може триматися не більш 2—3 років.

Державна стратегія передбачає кілька основних критеріїв і параметрів, що відповідають вимогам економічної безпеки країни.

1. Здатність економіки функціонувати в режимі розширеного відтворення. Це означає, що повинні бути досить розвинені галузі і проведення, що мають життєво важливе значення для функціонування держави як у звичайній, так і в екстремальній ситуації, здатні забезпечити процес відтворення незалежно від зовнішніх впливів.

Не можна допускати критичної залежності від імпорту найважливіших видів продукції, проведення яких на необхідному рівні може бути організоване в межах країни. Найважливіші вимоги економічної безпеки — збереження державного контролю над стратегічними ресурсами, недопущення їх вивозу в розмірах, здатних завдати шкоди національним інтересам країни.

2. Прийнятний рівень життя населення, можливість його збереження й подальшого росту. Не можна допустити виходу показників рівня бідності, майнової диференціації населення й безробіття за межі, максимально припустимі з позиції соціально-політичної стабільності суспільства, а кваліфікована, сумлінна праця повинен забезпечувати гідний рівень життя. Доступність для населення утвору, установ культури, медичного обслуговування, тепло-, електро- і водопостачання, транспорту, зв'язку, комунальних послуг є однією з необхідних умов економічної безпеки.

3. Стабільність фінансової системи, обумовлена рівнем дефіциту бюджету, стабільністю цін, банківської системи й національної валюти, нормалізацією фінансових потоків і розрахункових відносин, ступенем захищеності інтересів вкладників, золотовалютним запасом, розвитком російського фінансового ринку й ринку цінних паперів, а також зниженням зовнішнього й внутрішнього боргу, дефіциту платіжного балансу, забезпеченням фінансових умов для активізації інвестиційної діяльності.

4. Раціональна структура зовнішньої торгівлі, що забезпечує доступ вітчизняних товарів переробної промисловості на зовнішній ринок, припустимий рівень задоволення внутрішніх потреб за рахунок імпорту (з урахуванням регіональних особливостей), пріоритет економічних відносин із країнами близького зарубіжжя. Збалансована зовнішньоекономічна політика, спрямована як на задоволення потреб внутрішнього ринку, так і на захист вітчизняних виробників з використанням прийнятних у міжнародній практиці захисних заходів.

5. Підтримка наукового потенціалу країни й збереження провідних вітчизняних наукових шкіл, здатних забезпечити незалежність країни на стратегічно важливих напрямках науково-технічного прогресу.

6. Створення економічних і правових стимулів, що виключають криміналізацію суспільства із усіх сфер господарської й фінансової діяльності, захоплення кримінальними структурами виробничих і фінансових інститутів, їх проникнення в різні структури влади.

8. Необхідне державне регулювання економічних процесів, здатне гарантувати нормальне функціонування ринкової економіки як у звичайних, так і в екстремальних умовах.

На основі перерахованих критеріїв формується зразковий перелік параметрів граничних значень економічної безпеки, по яких можна відслідковувати її стан і динаміку, виявляти керуючий вплив.

У цей перелік доцільно включити показники, які найбільшою мірою відображають агреговані позиції:

— динаміку та структуру валового внутрішнього продукту, обсяги й темпи промислового виробництва, галузеву й регіональну структуру господарства й динаміку окремих галузей, капітальні вкладення і т.д.;

— стан ресурсного, природно-ресурсного, виробничого та науково-технічного потенціалів країни;

— здатність господарського механізму адаптуватися до мінливих внутрішніх і зовнішніх факторів (темпи інфляції, дефіцит державного бюджету, вплив зовнішньоекономічних факторів, стабільність національної валюти, внутрішня й зовнішня заборгованість і т.п.);

— ступінь розвитку бюджетним-бюджетного-бюджетний-бюджетним-бюджетному-фінансово-бюджетному й кредитної систем;

— якість життя населення (валовий внутрішній продукт на душу населення), рівень безробіття й диференціації доходів, забезпеченість основних груп населення матеріальними благами й послугами, стан навколишнього середовища й т.п.

ВИСНОВОК

Система показників-індикаторів, що одержали кількісний вираз, дозволяє завчасно сигналізувати про небезпеку, що загрожує, і вживати заходів по її попе-

редженню. Важливо підкреслити, що найвищий ступінь безпеки досягається за умови, що весь комплекс показників перебуває в межах припустимих границь своїх граничних значень, а граничні значення одного показника досягаються не на шкоду іншим. Наприклад, зниження темпу інфляції до граничного рівня не повинне приводити до підвищення рівня безробіття понад припустиму межу, або зниження дефіциту бюджету до граничного значення — до повного заморожування капіталовкладень і падінню виробництва і т.д.

За межами значень граничних показників національна економіка втрачає здатність до динамічного саморозвитку, конкурентоспроможність на зовнішніх і внутрішніх ринках, стає об'єктом експансії інонаціональних і транснаціональних монополій, роз'їдається виразками корупції, криміналу, страждає від внутрішнього й зовнішнього грабежу національного багатства. Серед показників економічної безпеки можна виділити показники:

— економічного росту (динаміка й структура національного виробництва й доходу, показники обсягів і темпів промислового виробництва, галузева структура господарства й динаміка окремих галузей, капіталовкладення й ін.);

— що характеризують природно-ресурсний, виробничий, науково-технічний потенціал країни;

— що характеризують динамічність і адаптивність господарського механізму, а також його залежність від зовнішніх факторів (рівень інфляції, дефіцит консолідованого бюджету, дія зовнішньоекономічних факторів, стабільність національної валюти, внутрішню й зовнішню заборгованість);

— якості життя (ВВП на душу населення, рівень диференціації доходів, забезпеченість основних груп населення матеріальними благами й послугами, працездатність населення, стан навколишнього середовища й т.д.);

Граничні рівні зниження безпеки можна охарактеризувати системою показників загальногосподарського й соціально-економічного значення, що відображають, зокрема:

— гранично припустимий рівень зниження економічної активності, обсягів виробництва, інвестування й фінансування, за межами якого неможливо самостійний економічний розвиток країни на технічно сучасному, конкурентоспроможному базисі, збереження демократичних основ суспільного лада, підтримка оборонного, науково-технічного, інноваційного, інвестиційного й освітнього потенціалу;

— гранично припустиме зниження рівня і якості життя основної маси населення, за границями якого виникає небезпека неконтрольованих соціальних, трудових, міжнаціональних і інших конфліктів; створюється загроза втрати найбільш продуктивної частини національного "людського капіталу" і нації як органічної частини цивілізованої спільності;

— гранично припустимий рівень зниження витрат на підтримку й відтворення природно-екологічного потенціалу, за межами якого виникає небезпека необоротного руйнування елементів природного середовища, втрати життєво важливих ресурсних джерел економічного росту, а також значних територій проживання, розміщення виробництва й рекреації, завдання неоправданого збитків здоров'ю нинішнього й майбутнього поколінь і ін.

Стан економічної безпеки країни, оцінюється об'єктивною системою параметрів, критеріїв, індикаторів, що визначають граничні значення функціонування економічної системи. За межами цих значень система втрачає здатність до динамічного саморозвитку, конкурентоспроможності на внутрішньому й зовнішніх ринках, стає об'єктом експансії, внутрішнього й зовнішнього грабежу національного багатства країни, корупції, криміналу.

Література:

1. Государственный внешний долг стран мира 2010. Главные факты [Електронний ресурс] / 2011. — Режим доступу: <http://www.rusfact.ru/news/eh/2011-03-01-1585>.
2. Економічні закони, теорії та їх класифікація [Електронний ресурс] / Мочерний С.В. — Економічна теорія. — Видавничий центр "Академія" / Электронная библиотека Князева. — Київ, 2005. — Режим доступу: http://ebk.net.ua/Book/economics/mochernyj_et/part1/103.htm.
3. Звіт Антимонопольного комітету України за 2010 рік [Електронний ресурс] / АМКУ. — Київ, 2010. — Режим доступу: http://www.amc.gov.ua/amc/control/uk/publish/article;jsessionid=537EB17DB40659CE94BACEE8E9653?art_id=194113&cat_id=194112
4. Косатая И. А. Стратегический анализ взаимосвязи макроэкономических и макрофинансовых показателей / И.А. Косатая // ХДЕУ, наук. журн. "Економіка розвитку". — № 2. — 2002. — С. 46—48.
5. Мунтіян В.І. Теоретичні засади економічної безпеки / В.І. Мунтіян. — Національна програма забезпечення економічної безпеки в контексті стратегії соціально-економічного розвитку України: матеріали Круглого столу, (Київ, 1 листоп. 2000 р.) / Рада нац. безпеки і оборони України, Нац. ін-т укр.-рос. відносин / відп. ред. С.І. Пирожков. — К., 2001. — С. 53—57.
6. Горбулін В.П. Національна безпека України та міжнародна безпека / В.П. Горбулін. — К.: Політ. думка, 2006. — № 1. — С. 78—88.
7. Жаліло Я.А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика: монографія / Я.А. Жаліло. — К.: Нац. ін-т страт. досліджень, 2003. — 368 с.
8. Данільян О.Г. Національна безпека України: структура та напрямки реалізації: навч. посібник / О.Г. Данільян, О.П. Дзьобань, М.І. Панов. — Харків: Фолио, 2002. — 285 с.

References:

1. Hlavnye fakty (2011), "Gosudarstvennyj vneshnyj dolh stran myra 2010", [Elektronnyj resurs], available at: <http://www.rusfact.ru/news/eh/2011-03-01-1585>.
2. Mochernyj S. V. (2005), "Ekonomichni zakony, teorii ta ikh klasyfikatsiia", Ekonomichna teoriia, Elektronnaia byblyoteka Kniazeva, Kyiv, available at: — Rezhym dostupu: http://ebk.net.ua/Book/economics/mochernyj_et/part1/103.htm.
3. "Zvit Antymonopol'noho komitetu Ukrainy za 2010 rik" (2010), Kyiv, available at: http://www.amc.gov.ua/amc/control/uk/publish/article;jsessionid=537EB17DB40659CE94BACEE8E9653?art_id=194113&cat_id=194112.
4. Kosataia Y.A. (2002), "Stratehicheskyj analiz vzaymosv'язy makroekonomicheskikh y makrofinansovykh pokazatelej", nauk. zhurn. "Ekonomika rozvytku", vol. 2, pp. 46—48.
5. Muntiiian V. I. (2001), "Teoretichesni zasady ekonomichnoi bezpeky", Natsional'na prohrama zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky v konteksti stratehii sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy: materialy Kruhloho stolu, (Kyiv, 1 lystop. 2000 r.), pp. 53—57.
6. Horbulin V. P. (2006), "Natsional'na bezpeka Ukrainy ta mizhnarodna bezpeka", Polit. dumka, vol.1, pp. 78—88.
7. Zhalilo Ya. A. (2003), "Ekonomichna stratehiia derzhavy: teoriia, metodolohiia, praktyka: monohrafiia", pp. 368 s.
8. Danil'ian, O. H. Dz'oban', O. P. and Panov M. I. (2002), "Natsional'na bezpeka Ukrainy: struktura ta napriamky realizatsii", navch. Posibnyk, pp. 285.

Стаття надійшла до редакції 30.09.2013 р.